

Mircea MORARIU

Dincolo de bine și de rău...

Dar mai aproape de rău

1. Scriu, sau, mai corect spus, încerc să scriu cele ce urmează, la doar câteva ore după ce am văzut *Woyzeck*, un spectacol după Büchner, în fapt o adaptare extrem de liberă după piesa clasicului german, semnată de Andriy Zholdak, producție a *Agency Culture* din Ucraina, recomandat de caietul-program al ediției a XVI-a **FITS** drept spectacol-eveniment. Și fac acest început „cuminte” de consemnare a unui spectacol deloc cuminte cu o, deopotrivă explicabilă, dar și inexplicabilă dificultate. Pentru moment, cronica veritabilă mi se pare imposibilă. *Et pour cause*. Mărturisesc, așadar, că e prea devreme, cel puțin pentru mine, să mă pronunț ferm dacă ceea ce am văzut cu puține ore în urmă e o reușită ori dimpotrivă. Mă gândesc chiar că judecați în astfel de termeni clasici, „uzați” nici nu îl interesează pe regizor. Cred că deocamdată o asemenea operațiune nici măcar nu își are sensul. Pentru Zholdak sunt inoperante dihotomiile de tipul bun ori rău, reușit sau prost. Zholdak socotește că și-a îndeplinit scopul în clipa în care a izbutit să șocheze ori ba spectatorul. Șocul e ceea ce contează, nimic altceva. Dacă spectatorul pleacă de la spectacolele marca „Zholdak” năucit, epuizat, dacă starea sa e confină cu cea a actorilor aduși la capătul puterilor, dacă el, privitorul, e atât de stors de vlagă încât aproape că nu mai are forța de a se supune conveniențelor sociale care îi cer ca la sfârșit să aplaude, regizorul e convins că montarea lui și-a îndeplinit rostul. Din acest punct de vedere, nu am nicio îndoială că regizorul ucrainean poate fi mulțumit. Rămâne de văzut dacă la mijloc nu e cumva vorba despre o formă de egolatrie. Rămâne pentru mai târziu.

În clipa de față, sunt sigur doar de câteva lucruri. Că povestea nefericită a umilului soldat *Woyzeck* și a Mariei sale a însemnat pentru directorul de scenă doar un pretext și tocmai de aceea în dramaturgia spectacolului a rămas foarte puțin din ceea ce înseamnă textul lui Büchner. Au mai rămas doar câteva referințe și acelea firave, câteva resturi de poveste astfel utilizate încât drama socială se metamorfozează într-o tragedie istorică, dacă nu în chiar una *transistorică*. Dacă ceva totuși se conservă din scrierea clasicului german acesta e substantivul *activitate*, care, printr-o bizară metamorfoză, din care orice lege a gramaticii e exclusă, devine la Zholdak un verb conjugat la imperativ și care se manifestă ca atare atât în ceea ce fac actorii și ceilalți participanți la înfăptuirea spectacolului, cât și în ceea ce ni se cere (mă întreb chiar dacă nu ni se ordonă!) să facem noi, cei din sală. Fiindcă ți se cere, ți se impune să fii cu simțurile încordate la maximum, să surprinzi măcar o parte din ceea ce se petrece *live* în cinci-șase spații de joc diferite ori în ceea ce a fost înmagazinat, stocat în casete video, proiectat simultan, totul „îmbăiat” într-un șuvoi sonor, la rândul-i alcătuit din îngemănarea ori ciocnirea dintre *live* și „conservă”. Iată de ce ieși de la spectacol marcat, stors, epuizat, copleșit de un ansamblu nemilos de semne ce se revarsă asupra ta fără ca nimănui, regizorului în nici un caz, să îi pese dacă e în puterea unui om obișnuit să le recepteze pe toate, dacă ele sunt emise în conformitate cu legile biologiei ori ale psiho-fizicii. Nu

astfel de „finezuri“ de spectator mic-burghez contează pentru Zholdak. Contează *activitatea* dusă la extrem, chiar mai departe, forțând limitele extremului. În jocul cu alură dictatorială impus de regizor, tu, spectator, devii, la urma urmei, un alter-ego al lui Woyzeck. La fel de neputincios precum acesta.

E, cred, felul în care Zholdak transpune în limbaj *megateatral* paroxismul nevrotic cu care se confruntă lumea de la Hitler și Stalin încoace. Cu care se confruntă Ucraina, de la Viktor Ianukovici, Viktor Iuscenko, Lulia Timoșenko și „revoluția portocalie“ încoace. Cu care se confruntă omul, indiferent că i-a fost dat să trăiască la Kiev, Tokio sau la New York în 2008, anul în care a fost produs spectacolul, sau că va trăi în 2108 ori în 2208.

De fapt, pentru Andriy Zholdak teatrul are puterea unei arme nucleare. Teatrul înseamnă un cocteil supraputernic, supertare de sunete și imagini. Atât de puternic încât în ființa ta, spectator, îți află sălașul asaltul, agresiunea de sfârșit de lume la care ai fost supus. Rămâne ca mai încolo, peste zile ori luni de zile, atunci când ființa îți va fi pusă din nou în orânduială, când îți vei fi revenit în fire să nu îi mai faci pe plac regizorului, să nu mai fii supusul lui și să încerci să revii la judecata tradițională și să îți răspunzi dacă ceea ce ai „văzut“ a fost bine ori a fost rău.

2. Am scris cele de mai sus în dimineața zilei de vineri, 5 iunie 2009, la solicitarea editorilor publicației *Aplauze*, care a apărut zilnic, în timpul celei de-a XVI-a ediții a Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu. Notațiile mele au fost tipărite în consecință. Dacă am revenit asupra lor și le-am reprodus ca atare, la mijloc nu e, sub nicio formă, dorința narcisiacă de autocitare. Ci pentru că socotesc că ele au surprins cât de cât exact starea în care mă aflam la scurtă distanță după ce am urmărit un spectacol devastator. Spun devastator, și nu răscolitor. Devastator și nemilos. Acum, la vremea bilanțului, cred că pot să spun că prețul plătit de fiecare dintre noi, spectatori și interpreți deopotrivă, pentru o astfel de experiență, e nițeluș cam prea piperat. Mai-mai că îmi răsună în minte versul eminescian ce glăsuiește că „*organele-s sfărmate și Maestrul e nebun*“.

Ce cred că s-a întâmplat de fapt? Cum s-au petrecut lucrurile ce au degenerat în stihie? Ca și cum m-aș fi decis să rămân într-o seară singur acasă și spre a-mi umple singurătatea am pus la îndemână telecomanda televizorului. Numai că, tocmai în clipa în care mă pregăteam să încep să zapez ori, cum se zice à l'anglaise, să fac telesurfing în căutarea unui film cât de cât acceptabil, s-a stârnit pe neașteptate o furtună și toate canalele s-au pornit să difuzeze fragmente combinate, în disprețul oricărei coerențe, din una și aceeași peliculă. Ce se cheamă *Woyzeck*. Dar fiindcă niciun tehnician nu mai era la butoane și nimeni nu mai supraveghea emisia, respectivul film era intersectat cu ceea ce fusese pregătit pentru o emisiune de știință, pentru una de știri și actualități, pentru o alta ce dorea să dezbată un subiect de istorie, pentru un talk-show politic ori pentru cea în care melomanii urmau să se bucure de muzica lui Verdi ori a lui Puccini. Totul se consuma într-o dezordine absolută. Totul s-a metamorfozat într-o comedie macabră. În care și noi, spectatorii, și ei, actorii, îndeplineam rolurile unor sclavi. Sclavii stăpânului Zholdak, care își savura victoria.

În calitate de autor principal al decorurilor, Zholdak a durat, întru împlinirea proiectului său, câteva încăperi din material transparent, luminate de candelabre de lux. Încăperi ce puteau părea, deopotrivă, niște imense televizoare pe ecranele cărora se scurgeau imaginile la care făceam referire mai sus. Asamblate, aceste imense *home cinema* construiau un amestec de coșmar. Mișcându-mi gâtul, dornic să surprind cât mai mult, îmi amintesc acum că, la un moment dat, l-am zărit într-un

Foto: Mihaela Marin

colț al sălii pe Zholdak însuși care, satisfăcut, asemenea unui Prospero malefic, vedea și se bucura de efectele furtunii pe care a stârnit-o.

Acum, la vremea ieșirii din năuceală, îmi dau seama că regizorul ucrainean a mers încă și mai departe. Că sala în care eram adunați laolaltă, actori, spectatori, tehnicieni, era și ea o cușcă. Una imensă. Cea mai mare cu puțință. În care am intrat din proprie voință. Și că regizorul Andriy Zholdak, în calitate de dresor, jubila că ne stăpânește. Noi, spectatorii, refăceam, într-un anume chip și, din fericire, doar în răstimpul celor două ore și trei sferturi cât a durat spectacolul, povestea acelor oameni care și-au cumpărat un Revelion în Thailanda și care, din pricina unui tsunami petrecut în Indonezia, au pierit. Sigur, cu marea diferență că la capătul a aproape trei ore de supliciu, noi am scăpat cu viață. „Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu”, exclama unul dintre personajele lui Camil Petrescu în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. Ne-a acoperit imaginația fără măsură a lui Zholdak, scriu eu, la ceasul dezmeticirii.

Mi-am revenit, cred, suficient în simțiri spre a spune că mie mi se pare frustrant și nedrept atunci când cineva, fie el și un mare regizor, cu suficiente înfăptuiri anterioare care să îl îndreptățească la un astfel de calificativ, să pună semnul de egalitate între teatru și supliciu. Cu riscul de a fi taxat drept retrograd și opac la nou, la experiență și experiment, spun și scriu că nu aș mai dori să fiu foarte curând din nou pradă unei situații asemenea celei descrise mai sus. Când voi resimți însă dorința unor astfel de senzații tari, voi ști cui să mă adresez.